

عوامل مؤثر در ورود مناسب ایران به سازمان تجارت جهانی

حمید حنیفی*

دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران
hanifi123@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۱/۲۴

تاریخ اصلاحات: ۱۳۹۶/۱۱/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۱/۲۵

چکیده

پیوستن به سازمان تجارت جهانی یکی از ابعاد جهانی شدن است و باعث می‌شود که تجارت آزاد بهتر صورت گیرد. ولی برای اینکه از این تجارت آزاد سوء استفاده نشود، باید قوانین تکمیلی و موافقت‌نامه‌هایی به قوانین سازمان تجارت جهانی متصل باشد، یکی از آنها، موافقت‌نامه تریپس است که در خصوص حقوق مالکیت فکری است. حقوق مالکیت فکری عبارت است از حقوق ناشی از خلاقیت‌های فکری در زمینه‌های علمی، صنعتی، ادبی و هنری که از راه دانش، هنر یا ابتکار آفریننده آن پدید می‌آید. البته قوانین سازمان تجارت جهانی و حقوق مالکیت فکری، با وجود مزایایی که دارند، دارای نواقصی نیز می‌باشند. با توجه به اینکه ایران عضو ناظر سازمان تجارت جهانی است، در آینده زود یا دیر باید به‌عنوان عضو قطعی محسوب شود، بنابراین در این دوران لازم است مقدمات حضور را فراهم نماید، لذا در این تحقیق، عواملی استخراج گردیدند که برای آمادگی حضور ایران در سازمان تجارت جهانی مؤثر می‌باشند. ضمناً برای انجام این تحقیق، ابتدا مقالات با موضوعات حقوق مالکیت فکری و سازمان تجارت جهانی استخراج و مقالات مرتبط‌تر با این دو عنوان جداسازی و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند، و در مرحله بعد، با توجه به تجزیه و تحلیل صورت گرفته در مقالات منتخب مرور شده، و وجود ارتباطات در بعضی از متغیرها با یکدیگر، و ترکیب آنها با استفاده نظرات خبرگان، عوامل مهم این دو مقوله، دسته‌بندی گردیدند. و در نهایت با توجه به اینکه این موارد از عوامل مؤثر در سازمان تجارت جهانی و حقوق مالکیت فکری محسوب می‌شدند، پیشنهادهایی در خصوص آنها ارائه شد که باعث تقویت آنها می‌گردد و منجر به آمادگی ایران در دوران قبل از ورود به سازمان تجارت جهانی می‌شود. این عوامل در دو گروه دسته‌بندی شدند: (۱) عامل حقوق مالکیت فکری که عوامل فرعی آن عبارتند از: الف) عوامل انگیزشی، ب) عوامل ارتباطی، ج) قوانین مالکیت فکری، د) عوامل مرتبط با روش‌های انتقال فناوری، ه) عوامل بازاری، و) منافع عمومی، ر) عوامل مرتبط با تعامل حقوق بشر با حقوق مالکیت فکری. (۲) عامل سازمان تجارت جهانی که عوامل فرعی آن عبارتند از: الف) عوامل زیرساختی، ب) عوامل نظارتی، ج) عوامل مرتبط با چالش‌های داخلی، د) عوامل تقلیدی، ه) عوامل تشویقی، و) عوامل پیش اصلاحات، ر) عوامل حقوقی.

واژگان کلیدی

حقوق مالکیت فکری؛ سازمان تجارت جهانی؛ موافقت‌نامه تریپس.

۱- مقدمه

به آنها با هدف توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و بهبود زندگی بشر است. بطور کلی مالکیت فکری از دو رکن مالکیت صنعتی و مالکیت ادبی و هنری یعنی حق مؤلف تشکیل شده است [۳]. نتایج نظرسنجی از مدیران بنگاه‌های بزرگ اروپایی و آمریکایی درباره شدت حفاظت از حق اختراع، حاکی از آن است که بنگاه‌های اروپایی بیش از همتایان آمریکایی خود به حفاظت از حق اختراع اهمیت می‌دهند. به جز در صنعت لوازم آرایشی، اختلاف نظر بنگاه‌های هر صنعت درباره مقدار حفاظت از حق اختراع در آن صنعت در اروپا و آمریکا بسیار مشابه است. همچنین از نتایج این تحقیق این بوده است که حفاظت از حق اختراع در صنایع مرتبط با شیمی به ویژه دارو شدیدتر از دیگر صنایع ارزیابی شده است [۴]. امروزه فناوری‌های انقلابی، چالش‌های جدید را فرا روی

بعضی از عوامل مؤثر بر ظرفیت بنگاه برای انتفاع از فناوری عبارتند از: پنهان‌کاری، دانش ضمنی انباشت شده، زمان توسعه محصول و خدمات پس از فروش، منحنی یادگیری، دارایی‌های مکمل، پیچیدگی محصول، استانداردها، پیشگامی در محصولات جدید انقلابی، و در نهایت و مهمترین آیت، شدت حفاظت از ثبت اختراع می‌باشد [۱]. برای حفاظت از ثبت اختراع، بحث حقوق مالکیت فکری مطرح شده است. مالکیت فکری عبارت است از دارایی‌های غیرمادی و غیرملموس، که حاصل فکر و ابتکار و خلاقیت افراد است [۲]. هدف از حفاظت این حقوق، تشویق و ترغیب ایجاد آفرینش‌های فکری و آزادسازی دسترسی

* نویسنده مسئول

به‌عنوان یک مؤسسه مستقل و در عین حال مرتبط به سازمان ملل متحد شناخته می‌شود. و زمانی که شورای عمومی، تقاضای یک کشور برای عضویت در سازمان تجارت جهانی را بپذیرد، یک گروه کاری تشکیل می‌شود که همه اعضای سازمان در آن عضویت دارند. سپس مطالعه سیستم تجاری کشور متقاضی را که از سوی همان کشور تهیه و تدوین شده است، و نیز کار بررسی میزان انطباق اقتصاد آن کشور با کلیه مواد و تبصره‌های سازمان تجارت جهانی که مجموعه شرایط عضویت یک کشور در سازمان تجارت جهانی را مشخص می‌کند، آغاز می‌نماید. و این فرایند تا انتهای کار ادامه خواهد داشت، بنابراین هر کشوری که به این مرحله از فرایند الحاقی می‌رسد، باید همه توان خود را برای کسب امتیاز لازم در مذاکرات الحاقی، به کار گیرد. در این صورت می‌توان تأثیرات منفی الحاق را که در جهان امروز پدیده‌ای اجتناب‌پذیر است، کاهش داد. به‌طور مثال این فرایند برای کشور چین از سال ۱۹۸۶ تا سال ۲۰۰۱ در حدود ۱۵ سال طول کشید تا به عضویت قطعی سازمان تجارت جهانی در آید [۸].

حال با توجه به اهمیت مالکیت فکری و فرایند عضویت قطعی سازمان تجارت جهانی، که به آن اشاره شد، چالشی که در کشور ایران در این خصوص وجود دارد، بحث طی نمودن موفق این فرایند و تطبیق تدریجی قوانین، مقررات اقتصادی و تجارت داخلی با قوانین و مقررات سازمان تجارت جهانی، و باز کردن بازار کالا و خدمات داخلی بر روی طرف‌های تجاری خارجی می‌باشد. و از طرفی باید سعی نمود که پیامدهای الحاق به سازمان تجارت جهانی به حداقل مقدار ممکن برسد. چون در حوزه حقوق مالکیت فکری، بعد از عضویت قطعی در سازمان تجارت جهانی، ایران باید به تعهدات موافقت‌نامه‌های قبلی مالکیت فکری و همچنین موافقت‌نامه‌های جدید پایبند باشد.

لذا در این پژوهش سعی بر این می‌باشد که برخی از عوامل مؤثر در قوانین سازمان تجارت جهانی و قوانین تریپس استخراج، و در نهایت با استفاده از این عوامل، راهکارهایی جهت ورود مناسب ایران به سازمان تجارت جهانی ارائه گردد، که باعث شود ایران، کمترین آسیب را از سوی اعمال قوانین سازمان تجارت جهانی در زمان عضویت قطعی ببیند.

۴- سؤال تمقیق

با توجه به قوانین سازمان تجارت جهانی و تریپس، چه راهکارهایی جهت آسیب کمتر برای ایران در هنگام ورود به مرحله عضویت قطعی سازمان تجارت جهانی پیشنهاد می‌کنید؟

حفاظت از مالکیت فکری^۱ و از جمله نظام ثبت اختراع قرار می‌دهند. در آمریکا، شمار اختراعاتی ثبت شده برای حفاظت از فناوری نرم‌افزار و نیز تعداد نهادهای مالی که برای نخستین بار درگیر ثبت اختراع شده‌اند در حال افزایش است [۵]. بحث‌ها و مناقشه‌هایی فراوان درباره موضوعات مهم وجود دارند که می‌توان به پیامدهای احتمالی دیجیتالی در حفاظت از حق نشر [۶]، اعتبار ثبت اختراع برای حفاظت از ارگانسیم‌های زنده و سطح مناسب حفاظت از حق اختراع در زیست فناوری اشاره نمود [۷]. همه کشورهای توسعه‌یافته رویه‌ای برای ثبت پتنت دارند که هدف آن تشویق نوآوری با اعطای حق انحصاری محدود (عموماً بیست ساله) به فرد یا سازمان نوآور است، و اخیراً بسیاری از اقتصادهای در حال توسعه و نوظهور هم تشویق شده‌اند که به تریپس^۲ بپیوندند. تقریباً کلیه کشورها از قوانین خاص خود که بر حمایت از ثبت اختراع حاکم است، استفاده می‌کنند. امتیازی که در یک کشور اعطا می‌شود، موجب حفاظت در کشور دیگر نخواهد شد. لذا افراد و یا شرکت‌هایی که به دنبال حفاظت در کشورهای گوناگون هستند، باید درخواست خود را در هر یک از کشورها، مطابق با الزامات کشور مربوطه ارائه نمایند. البته چندین معاهده و توافقنامه در سراسر جهان کوشیده‌اند که قوانین ثبت اختراعات را در سراسر جهان هماهنگ نمایند، مانند کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی، و معاهده همکاری در مورد ثبت امتیاز^۳. بنابراین با توجه به موارد فوق‌الذکر و اینکه با در نظر گرفتن ماهیت آن نوآوری، کشورها و سازمان‌های آنان باید تصمیم بگیرند که نوآوری‌اشان را آیا ثبت نمایند یا خیر؟ و اینکه در چه زمانی حفاظت سخت‌گیرانه، و چه زمانی حفاظت ملایم‌تری داشته باشند. از طرفی با انتشار دست و دلبازانه نوآوری و فناوری، باعث منافع اقتصادی و اجتماعی وسیعی در سطح جهان می‌گردد. البته قبل از عضویت کشورها در سازمان تجارت جهانی^۴، حتی اگر عضو کنوانسیون‌های پاریس و برن و معاهده^۵ و ... باشند، این عضویت‌ها، اهرم اجرایی برای اجبار نمودن کشورها برای رعایت مالکیت فکری نمی‌باشند. ولی هنگامی که کشورها، هم عضو سازمان تجارت جهانی و هم عضو کنوانسیون‌های مرتبط با مالکیت فکری از جمله پاریس^۶ و برن^۷ و ... می‌شوند، باید اجباراً همه موارد را در خصوص مالکیت فکری رعایت نمایند. و این موضوع باعث هزینه‌هایی برای بعضی از کشورها و سود برای بعضی دیگر می‌گردد.

از طرف دیگر، سازمان تجارت جهانی در حال حاضر تنها نهاد بین‌المللی در تهیه و اجرای قواعد و مقررات تجارت بین‌المللی است که

1. Intellectual Property Rights
2. The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights
3. Patent Cooperation Treaty
4. World Trade Organization
5. Patent Cooperation Treaty
6. Paris Convention
7. Berne Convention

۳- روش تحقیق

روش تحقیق به صورت تحقیق مروری روایتی^۱ است، در این نوع مقالات برخلاف مقالات دیگر مروری، با توجه به عدم وجود یک فرضیه واحد، امکان استفاده از روش‌های نظام‌مند وجود ندارد، لذا مرورگر با استفاده از مقالات موجود در آن حوزه، و با ترکیب با دانش خود در حیطه مورد نظر، نتیجه‌گیری ارائه می‌دهد. لذا جهت انجام تحقیق حاضر، مقالات مرتبط با حقوق مالکیت فکری و سازمان تجارت جهانی از مقالات معتبر با همین کلید واژه‌ها استخراج و مقالات مرتبط‌تر با این دو عنوان جداسازی می‌گردد، و سپس عناوین مربوط به این دو موضوع به صورت جدا جدا مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد، و در نهایت، در هر موضوع به صورت جداگانه با توجه به مزایا و معایب آن و همچنین ترکیب با رفرنس‌های مختلف، و دانش پژوهشگر، به سؤال تحقیق پاسخ داده می‌شود. و به صورت جداگانه در دو عنوان سازمان تجارت جهانی و حقوق مالکیت فکری، راهکارهایی برای کشور ایران جهت ورود بهتر به سازمان تجارت جهانی پیشنهاد داده می‌شود تا آسیب‌های احتمالی ناشی از ورود به مرحله عضویت قطعی سازمان تجارت جهانی کاهش یابد.

۴- مبانی نظری، پیشینه ادبیات و تملیل**۴-۱- مبانی نظری**

مالکیت فکری: به حقوقی گفته می‌شود که به صاحبان آن حق بهره‌وری از فعالیت‌های فکری و ابتکاری انسان را می‌دهد و ارزش اقتصادی و قابلیت دادوستد دارد. ولی موضوع آن شیء معین مادی نیست. حقوق پدیدآورندگان آثار ادبی، هنری یا مالکیت ادبی و هنری معروف به حق مؤلف یا حق تکثیر، حق اختراع، حقوق برای مشتری مانند سرقتی، حق تاجران و صنعتگران نسبت به نام، علائم تجاری و صنعتی و اسرار تجاری معروف به مالکیت تجاری و صنعتی از انواع مالکیت‌های فکری است [۹]. نام مالکیت‌های فکری را برای این حقوق ترجیح می‌دهند، از آن جهت که منشأ این حقوق فکر و اندیشه انسان است. اما برخی دیگر واژه مالکیت معنوی را مناسب‌تر می‌دانند، از این جهت که برخی از این حقوق مانند سرقتی بر اثر فکر و اندیشه تولید نمی‌شوند، بلکه فقط به دلیل این که وجود مادی ندارد، در قلمرو این حقوق جای می‌گیرند. مشخصات مشترک انواع مالکیت‌های فکری، غیرقابل لمس بودن، انحصاری، قانونی بودن و محدود بودن به ناحیه خاص است [۱۰]. تفاوت این نوع مالکیت با مالکیت کلاسیک در آن است که موضوع آن یک اثر فکری و تراوش‌های ذهنی انسان است و نه یک پدیده معین مادی. مالکیت فکری ماهیتی مرکب از حقوق مالی و حقوق غیرمالی و مربوط به شخصیت انسان است. این ماهیت ترکیبی به‌ویژه در زمانی که نویسنده‌ای حق انتشار اثر خود را به

ناشر واگذار می‌کند مشخص می‌شود. چیزی که با این قرارداد منتقل می‌شود حق انتشار مادی و بهره‌برداری مالی از اثر است. اما حق نویسنده برای دفاع از اثر و تجدیدنظر در آن باقی است، و این بخش از حقوق وی که به حقوق معنوی یا حقوق اخلاقی شهرت دارد همچون دیگر حقوق مادی قابل انتقال نیست [۹].

سازمان تجارت جهانی: یک سازمان بین‌المللی است که قوانین جهانی تجارت را تنظیم و اختلافات بین اعضا را حل و فصل می‌کند. اعضای سازمان تجارت جهانی کشورهایی هستند که موافقت‌نامه‌های (حدود ۳۰ موافقت‌نامه) این سازمان را امضا کرده‌اند. مقر سازمان تجارت جهانی در ژنو سوئیس قرار دارد. تا سال ۲۰۱۶ تعداد ۱۶۴ کشور عضو این سازمان شده‌اند [۱۱].

توافقنامه تریپس: موافقت‌نامه‌ای بین‌المللی است که بوسیله سازمان تجارت جهانی مدیریت می‌شود و حداقل استانداردهای جهانی را برای قوانین مربوط به انواع مالکیت فکری در کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی تعیین می‌کند. تریپس کشورهای عضو را ملزم به ارائه حفاظت قوی برای حقوق مالکیت فکری می‌کند. برای مثال تحت موافقت‌نامه تریپس، مدت زمان حق تکثیر باید به ۵۰ سال بعد از مرگ پدیدآورنده افزایش یابد. و یا در هر کشور قوانین مالکیت فکری نباید مزایایی به افراد مقیم اهدا نماید که برای افراد مقیم سایر کشورهای عضو تریپس وجود نداشته باشد [۱۱].

ظرفیت جذب^۲: ظرفیت جذب به پدیده‌ای اطلاق می‌شود که افراد ضمن یادگیری به کمک آن، توانایی آتی خود در جذب اطلاعات را نیز افزایش می‌دهند [۱۱].

نوآوری: نوآوری یعنی فرایند تبدیل فرصت به ایده‌های جدید، و رساندن ایده‌های جدید به کاربرد عملی گسترده. نوآوری لزوماً به معنای تجاری‌سازی یک پیشرفت عمده در مرزهای فناوری نیست، بلکه حتی بهره‌برداری از تغییراتی کوچک در دانش فناورانه را نیز در بر می‌گیرد. نوآوری ذاتاً همراه با تغییر است. این تغییر می‌تواند اشکال مختلفی داشته باشد. مانند نوآوری در محصول، نوآوری در فرایند، نوآوری در موقعیت، و نوآوری در پارادایم. و نوآوری منابع مختلفی می‌تواند داشته باشد از جمله: مخترعین، فشار دانش، کشش نیاز، کاربران نوآور، مقررات، حوادث.

کنوانسیون پاریس: کنوانسیون پاریس یک معاهده بین‌المللی درباره دارایی‌های فکری است که ۱۶۴ کشور از ژانویه سال ۲۰۰۳ از آن تبعیت کردند. طبق کنوانسیون پاریس، هر یک از شهروندان کشورهای عضو می‌تواند اختراع خود را برای ثبت، به هر یک از کشورهای عضو ارائه کند و از مزایای یکسانی در حفاظت از اختراع خود برخوردار شود. چنانکه گویی مخترع، شهروند آن کشورهاست [۱۲].

کنوانسیون برن: کنوانسیون برن یک سطح حداقل برای حفاظت از حقوق مؤلف برای کلیه کشورهای عضو مشخص می‌کند و کشورهای عضو

2. Absorption Capacity

1. Narrative Review

را ملزم می‌کند که همین حفاظت را هم از شهروندان خود و هم از شهروندان خارجی به عمل آورد [۱۲].

معاهده همکاری در مورد ثبت اختراع: این معاهده، ارائه درخواست ثبت اختراع در چندین کشور را تسهیل می‌کند. یک مخترع می‌تواند درخواست ثبت اختراع خود را به دفتر پذیرش یک کشور عضو معاهده همکاری ثبت اختراع ارائه دهد و آن درخواست حق اختراع را برای تشکیل پرونده برای حفاظت از اختراع خود در بیش از ۱۰۰ کشور برای مدت بیش از ۲/۵ سال محفوظ نگاه خواهد داشته باشد [۱۲].

وایپو^۱: یکی از ۱۶ آژانس تخصصی سازمان ملل است. وایپو با امضای توافقنامه‌ای در استکهلم در سال ۱۹۶۷ برای تشویق آثار خلاقانه در راستای حمایت از مالکیت فکری در جهان تأسیس شد. وایپو هم‌اکنون ۱۸۴ کشور عضو دارد، و ۲۴ معاهده بین‌المللی را مدیریت می‌کند، و مقر آن در ژنو سوئیس قرار دارد. ۱۸۳ عضو از کشورهای عضو سازمان ملل متحد، عضو وایپو هستند. جزایر کوک، کیریباتی، جزایر مارشال، ایالات فدرال میکرونزی، نانورو، نیووی، پالائو، جزایر سلیمان، تیمور شرقی، تووالو، وانواتو و کشورهای به رسمیت شناخته‌نشده در وایپو عضو نیستند و فلسطین وضعیت ناظر دارد [۱۳].

حقوق مالکیت فکری در ایران: مقررات مختلفی در ایران در مورد مالکیت فکری وجود دارد. قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب ۱۳۱۰ و آئین‌نامه اصلاحی آن مصوب ۱۳۳۸ به حق مخترع و مالکیت فکری در حوزه صنعت و تجارت می‌پردازند. یک پیمان بین‌المللی معروف به اتحادیه پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی و تجاری و کشاورزی مصوب ۱۸۸۳، که ایران در سال ۱۳۳۷ به آن ملحق شده، از دیگر اسناد قانونی ایران در این زمینه است. در زمینه حق مؤلف و هنرمند نیز قانون حمایت از حقوق مؤلفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ و آئین‌نامه اجرائی آن مصوب ۱۳۵۰ در کنار قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲ از منابع قانونی در حقوق ایران در این زمینه است [۱۴].

۲-۴- پیشینه ادبیات و تحلیل متغیرها

۲-۴-۱- پیشینه ادبیات و تحلیل متغیر سازمان تجارت جهانی

در تحقیقی که با عنوان ایران، تلاشی طولانی برای الحاق به سازمان تجارت جهانی، انجام شده است، مطرح گردیده که (۱) سازمان تجارت جهانی یک واقعیت است که نادیده گرفتن آن نه ممکن است و نه عقلانی. و به این دلیل باید این واقعیت مسلم را همانند الحاق به بانک جهانی، سازمان ملل متحد و صندوق بین‌المللی پول پذیرفت. و پس از آن تلاش کرد که هم بر آن تأثیر بگذاریم و هم خود را از تأثیرات منفی دور بسازیم. (۲) باید کوشید تا حد امکان، امتیازات لازم در جهت منافع اقتصاد داخلی در فرایند مذاکرات الحاق، از آن سازمان اخذ شود. و از طرفی دیگر باید

1. The World Intellectual Property Organization

از الان با سناریوهای مختلف طراحی نمود، در این خصوص تحقیقی با عنوان آثار حقوقی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی بر مقررات ناظر به یارانه‌های کشاورزی انجام شده است که نتیجه این بوده است که با توجه به اینکه اکثر کشورها و همچنین ایران جهت حمایت از بخش کشاورزی و توسعه صادرات کشاورزی، اعطای یارانه‌های داخلی و صادراتی را در سیاست‌های اقتصادی خود قرار داده‌اند، لذا این یارانه‌ها، روند تجارت آزاد را مختل می‌کنند، و از طرفی سازمان تجارت جهانی بر آزادی تجاری و رقابت منصفانه استوار است، و در موافقت‌نامه کشاورزی طی مقرراتی حمایت‌ها و یارانه‌های کشاورزی را تحت کنترل قرار داده است. لذا از آنجایی که الحاق به سازمان تجارت جهانی مستلزم پذیرش تمامی موافقت‌نامه‌های آن سازمان از جمله موافقت‌نامه کشاورزی است، باید مقرراتی که حاوی اعطای حمایت‌های داخلی مشمول تعهدات کاهش و یارانه‌های صادراتی است، تعدیل و اصلاح گردد. ضمناً کشورهای عضو، ملزم به ارائه اطلاعات سالانه در مورد حمایت‌های داخلی خود به کمیته کشاورزی سازمان تجارت جهانی می‌باشند. بنابراین با توجه به الزامات پیش روی الحاق، دولت و مجلس شورای اسلامی باید با تشکیل کمیسیون و کارگروه‌های ویژه حقوقی و اقتصادی، هدف‌گذاری‌های راهبردی کشور را در بخش‌های زیربنایی و حساس متمرکز نمایند تا عضویت سازمان تجارت جهانی آثار سوئی بر اقتصاد کشور از جمله بخش کشاورزی در بر نداشته باشد [۱۲]. و از طرفی دیگر الحاق به سازمان تجارت جهانی ممکن است اثراتی بر واردات کالاها نیز بگذارد. در این باره تحقیقی با عنوان الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی و اثر آن بر واردات کالاهای واسطه‌ای سرمایه‌ای ایران انجام شده است، به اینصورت نتیجه‌گیری شده است که حساسیت تقاضای واردات نسبت به نرخ تعرفه تحقق یافته در سطح پایینی قرار دارد. از این رو سیاست کاهش یا حذف نرخ تعرفه کالاها در راستای الحاق به سازمان تجارت جهانی می‌تواند قابل توجه باشد. و از طرفی دیگر رشد در آمد ملی نیز موجب واکنش مثبت واردات کالاهای مورد بررسی شده است. در نتیجه الحاق به سازمان تجارت جهانی موجب افزایش سطح تجارت بین‌الملل و رشد اقتصادی شده و به نوبه خود موجب افزایش واردات کالاهای واسطه‌ای سرمایه‌ای می‌شود. از آنجا که تقاضای کالاهای مشابه داخلی کمتر تحت تأثیر کاهش نرخ‌های تعرفه در اثر الحاق به سازمان تجارت جهانی قرار می‌گیرد، واردات کالاهای مذکور تهدیدی برای رشد اقتصادی کشور محسوب نمی‌شود [۱۳]. از طرفی دیگر پیوستن به سازمان تجارت جهانی می‌تواند باعث درگیر نمودن کشورهای در حال توسعه با موضوع دامپینگ نماید. در این خصوص تحقیقی با عنوان تجارت غیرمنصفانه از طریق دامپینگ و شیوه مقابله با آن در سازمان تجارت جهانی صورت گرفته است. و با توجه به اینکه عضویت گسترده و رو به رشد کشورها از جمله کشورهای در حال توسعه، در سازمان تجارت جهانی و پذیرش نظام کاهش تعرفه‌ای، احتمال خطر مواجهه با دامپینگ را در این کشورها افزایش خواهد داد، بنابراین کشورها برای مقابله با این خطر

احتمالی، مجبور به تغییر سیاست‌های اقتصادی خود هستند. هر چند، ماده ۱۵ موافقت‌نامه، کشورهای توسعه‌یافته عضو را ملزم می‌کند که در اقدامات ضد دامپینگ خود به موجب این موافقت‌نامه، توجه ویژه‌ای به صنایع کشورهای در حال توسعه داشته باشند، ولی این موضوع چندان رعایت نمی‌شود. موافقت‌نامه ضد دامپینگ با وجود نقاط قوت بسیار، نقاط ضعف از قبیل: مفهوم دامپینگ، بهای صادرات، مقابله با طفره فریب‌کارانه و عدم تعیین تجدیدنظر در خصوص عوارض وضع شده ضد دامپینگ دارد [۱۴]. از طرفی دیگر در تحقیقی با عنوان الزامات حقوق بشری در سازمان تجارت جهانی، بیان شده است که افزودن ضمیمه حقوق بشری به مجموع اسناد این نهاد که در برگیرنده همه شاخه‌های حقوق بشر به ویژه اگر حقوق بشر اقتصادی باشد، می‌تواند یکی از ساز و کارهای مناسب تلقی گردد. باید پذیرفت که حقوق بشر اقتصادی در میان اسناد سازمان تجارت حقی بیش از اینها دارد و سازمان باید ضمیمه حقوق بشری را به مفاهیم خود اضافه نماید [۱۵]. از منظر دیگر، تحقیقی با عنوان شناسایی اصول تفسیر تریپس در هیأت حل اختلاف سازمان تجارت جهانی انجام شده است که به اینصورت نتیجه می‌گیرد که پرونده‌های برگرفته از موافقت‌نامه تریپس هر چند نسبت به سایر موضوعات تجاری مطرح شده در هیأت حل اختلاف سازمان تجارت جهانی کمتر است، از همین تعداد نیز، برخی در بردارنده نکات تفسیری قابل تأملی می‌باشد. برای مثال یکی از موضوعات مهم و تأثیرگذار، بحث پیروی از رویه قضایی هیأت است. نتیجه دیگر این تحقیق این بوده که برخی از اصول تفسیر هیأت، در بردارنده دستاوردهای چشمگیری است، چنانکه استناد به اسناد حقوقی مشمول موافقت‌نامه تریپس، راه حمایت از نام تجاری را براساس ماده ۸ کنوانسیون پاریس باز کرده، و آنرا هم‌تراز علامت تجاری قرار داده است. این موضوع برای کشور ما که آیین‌نامه‌ای برای ثبت نام علائم تجاری در آن وجود ندارد از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است و اصلاح قوانین ما را مطابق با استانداردهای بین‌المللی و تریپس در راستای حمایت از این شاخه مالکیت فکری ضروری می‌نماید. آیت‌م بعدی که در این تحقیق نتیجه‌گیری شده است، این است که با توجه به اینکه ویژگی ذاتی موافقت‌نامه تریپس، بیان حداقل‌ها برای حمایت از مالکیت فکری است، به کشورها این امکان را داده است تا قوانین داخلی خود را مطابق با سیاست‌ها و مقتضیات اجتماعی خود تنظیم کنند. این موضوع به‌خصوص برای کشورهای در حال توسعه اهمیت دارد، برای مثال کشورهای در حال توسعه با در نظر گرفتن نیازهای اقتصادی‌شان، می‌توانند با بکارگیری فنون و ابتکار خاص خود در پیش‌بینی قوانین، از این موضوع نهایت استفاده را ببرند. و در نهایت، با توجه به اینکه جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان ناظر سازمان تجارت جهانی پذیرفته شده، پیوستن آن به‌عنوان یکی از اعضا دور از انتظار نیست، بنابراین شایسته است، قانون‌گذار با توجه به اصول استنادی سازمان، برای استحکام هر چه بیشتر قوانین و جلوگیری از بروز هرگونه مشکل در آینده به اصلاح و تکمیل قوانین مرتبط بپردازد [۱۶]. و البته علاوه بر در نظر

ابتدا آماده رودرو شدن با این مسائل بود، و به آنها با نگاه مسائلی نگاه نمود که با حل آنها راهی جدید برای پیشرفت باز خواهد شد، در این خصوص تحقیقی با عنوان تأثیر عضویت در سازمان جهانی تجارت بر عملکرد بیمه‌های زندگی در کشورهای در حال توسعه انجام شده است و نتیجه تحقیق به اینصورت بوده که با توجه به اینکه ایران در حال حاضر که عضو ناظر سازمان تجارت جهانی است، باید هر چه زودتر خود را در مسیر الحاق دائم در سازمان تجارت جهانی قرار دهد. اما پیش‌بینی این الحاق در مراحل اولیه همانند سایر کشورهای در حال توسعه به دلیل نبود زیرساخت‌های مناسب، هزینه‌هایی را برای بخش‌های مختلف از جمله برای بیمه‌های زندگی در ایران به همراه داشته و ایران نیز در مراحل اولیه الحاق نمی‌تواند از تأثیرات منفی جهانی شدن اقتصاد در امان بماند. اما نکته مهم موضوع این است که ایران تجربه تعداد زیادی از کشورهای در حال توسعه را که شباهت ساختاری همانند سطح درآمد و سطح توسعه انسانی با ایران دارند و پیش‌تر به عضویت این سازمان در آمده‌اند، را باید پیش رو بگیرد [۲۰]. در تحقیقی که با عنوان موانع مشارکت کشورهای در حال توسعه در سیستم حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی صورت گرفته، نتیجه به اینصورت مطرح گردیده که مشارکت محدود کشورهای در حال توسعه دلیل بر آن نیست که نظام حقوقی سازمان تجارت جهانی مغرضانه بوده و منافع کشورهای در حال توسعه را تحریف می‌نماید. گرچه منکر آن نمی‌توان شد که تفاهم‌نامه مذکور، دارای کاستی‌ها و ابهاماتی است که می‌بایستی اصلاح گردد. ولی یکی از دلایل مشارکت کم کشورهای در حال توسعه، وجود چالش‌های داخلی می‌باشد و به نظر می‌رسد که این کشورها باید بوروکراسی خود را تقویت کنند، مکانیزم تصمیم‌گیری اقتصادی و تجاری داخلی خود را ساده نمایند، شرایط مطلوبی را برای ارتباط منسجم بین دولت و بخش خصوصی ایجاد نمایند [۲۱].

۴-۲-۲- پیشینه ادبیات و تحلیل متغیر حقوق مالکیت فکری

در تحقیقی که با عنوان رویکردهای پایه برای راهبرد پتنت انجام شده است، مشخص گردیده که هر ساله ۴۰۰۰۰۰ پتنت در جهان ثبت می‌شوند. با این حال، تعداد بسیار کمی از آنها توسط مالکانش مورد بهره‌برداری قرار گرفته و بسیاری از آنها اصلاً تمدید نمی‌شوند [۳۸].

مطابق تحقیق که با عنوان بررسی نظام مالکیت فکری ایران صورت گرفته، مشخص شده که شاخص‌های مختلف مالکیت صنعتی در ایران نسبت به بسیاری از کشورهای جهان در وضعیت مطلوبی بسر نمی‌برد و مشکلات ساختاری مختلفی در این زمینه وجود دارد. علاوه بر این مشخص شده که در زمینه ارتقاء سطح دارایی‌های فکری و توسعه فناوری از این طریق، حداقل تا پایان برنامه ۵ ساله سوم توسعه، برنامه مدونی نبوده است. این مطالعه نشان داده که ناهماهنگی‌هایی بین بازیگران اصلی صحنه حمایت از حقوق مالکیت فکری در سیستم نوآوری ایران وجود دارد و رفع این مشکلات، نیازمند تدوین یک راهبرد جامع حمایت از حقوق مالکیت فکری است [۳]. اثرات مثبت در نقش حقوق مالکیت فکری در

گرفتن شرایط کشورمان و تدوین سیاست‌های اقتضایی بر مبنای وضعیت کشورمان، گاهی اوقات نیز می‌توان از تجربیات کشورهای دیگر که در بعضی موارد شباهت با وضعیت کشورمان دارند نیز الگوبرداری نمود، به طور نمونه یکی از این کشورها هند می‌باشد، در این خصوص تحقیقی با عنوان دیپلماسی هند در قبال سازمان تجارت جهانی انجام شده است، و به اینصورت عنوان شده که کشور هند براساس اولویت‌ها و نیازهای اقتصادی خود به دنبال اتحادیه‌های راهبردی است، منافع فزاینده در سازمان تجارت جهانی، اتخاذ مواضع عمل‌گرایانه‌تر را ضروری ساخته، و ضمن توسل به راهبردهای چانه‌زنی و ائتلاف‌سازی در شرایط متغیر تا حد زیادی رویکرد همه‌جانبه قبلی گروه ۷۷ را رها نموده است، و تجارب سیاست جهان از دوران پس از استقلال نیز، نشان از آن دارد که نفوذ اندیشه هند در جهان به مراتب بیش از قابلیت مادی‌اش است. در عین حال هند با وجود موضع مبارز خود در طول مذاکرات، به‌عنوان کشوری که به صورت مکرر از ساز و کار حل و فصل اختلافات استفاده نموده است، سازمان تجارت جهانی را اساساً نهادی منصف می‌بیند. ضمن آنکه مذاکرات چند جانبه تجاری، به کشورهای در حال ظهور اجازه کار با یکدیگر می‌دهد، و آنها را بسیار قوی‌تر از زمانی می‌سازد که به صورت دوجانبه با ایالات متحده مذاکره می‌کنند [۱۷]. در تحقیقی دیگر مشخص گردیده که تعهدات بین‌المللی با توجه به ماهیت روابط میان متعهدین به سه دسته دوجانبه، چند جانبه و همگانی تقسیم می‌شوند. در مورد ماهیت حقوقی تعهدات سازمان تجارت، گروهی معتقدند که تعهدات این سازمان اصولاً جنبه تجاری دارند و هدف تجارت یک رابطه متقابل در روابط یک دولت با دولت دیگر است و ماهیتی دو جانبه دارد. این گروه با مقایسه قواعد تجاری با قواعد حقوق بشری استدلال می‌کنند که منافع تجاری مانند ارزش‌های حقوق بشری جنبه جهانی یا چند جانبه ندارند. گروه دیگری معتقدند که شفافیت در امر تجارت بین‌المللی امروزه یکی از نیازهای اساسی جامعه جهانی و لازمه تجارت منصفانه و رقابتی در سطح بین‌المللی است [۱۸]. از آنجاییکه کشور ایران یکی از کشورهایی است که بخشی از درآمدش وابسته به نفت است، لذا در ابتدای ورود به سازمان تجارت جهانی، باید به اثرات این الحاق در موضوع نفت توجه ویژه ای نماید. تحقیقی با عنوان عضویت در سازمان تجارت جهانی و اقتصادهای وابسته به نفت‌خام انجام شده است. و عنوان نموده، از آنجایی که تعدادی از کشورهای در حال توسعه از جمله چند کشور مهم صادرکننده نفت، به امید تأثیر مثبت آزادسازی تجاری بر سرعت رشد و توسعه اقتصادی به عضویت سازمان تجارت جهانی در آمدند. نتایج مطالعه نشان داده که لزوماً به‌طور خودکار با عضویت در سازمان تجارت جهانی رشد نخواهند کرد، مگر اینکه شرایطی را جهت تغییر مزیت نسبی کشور از تولید و صادرات کالاهای اولیه به تولید و صادرات کالاهای پیچیده ایجاد کنند [۱۹]. ولی با وجود همه این مسائل و رعایت نمودن همه این موارد، تضمینی برای آسیب ندیدن در بعضی از موارد در زمان الحاق نمی‌باشد، و باید از

نوآوری کشورهای در حال توسعه در تحقیقی مورد بررسی قرار گرفته که در نهایت مشخص شده که حقوق مالکیت فکری نقش مستقیمی در رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه ندارد. گرچه نقش مثبت این حقوق را نمی‌توان نادیده گرفت، ولی نمی‌توان انتظار داشت آنها تضمین‌کننده رشد اقتصادی کشورها باشند. و با توجه به نقش مثبت این حقوق در افزایش نوآوری و رشد اقتصادی و با توجه به وجود شرایط اجبار جهانی برای الحاق به معاهده‌های بین‌المللی حقوق مالکیت فکری کشورهای در حال توسعه و از جمله جمهوری اسلامی ایران، بایستی با توجه به فضای اقتصادی و اجتماعی کشور و همچنین دقت در قوانین اجباری و اختیاری قراردادهای بین‌المللی به تدوین قوانین حقوق مالکیت فکری داخلی پرداخت تا این حقوق مالکیت فکری برای پیشرفت کشورها باشند [۲۲]. البته تحقیقی با عنوان بررسی تأثیر حقوق مالکیت فکری بر صادرات صورت گرفته است که نتایج اخذ شده حاکی از آن است که در کشورهای برتر از لحاظ ثبت اختراع، زمینه‌های لازم برای افزایش صادرات به ویژه صادرات کالاهای با فناوری بالا، سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی فراهم خواهد شد. ولی آنچه در این زمینه قابل توجه می‌باشد این است که حمایت بیشتر از حقوق مالکیت فکری در صورتی مستقیماً و یا از کانال سایر متغیرها بر صادرات اثرگذار خواهد بود که شرایط مناسبی برای کاربردی شدن این ثبت اختراع فراهم شود. و در صورتی که ثبت اختراع تنها جنبه صوری داشته باشد، نمی‌تواند به افزایش صادرات منجر شود. حمایت بیشتر از حقوق مالکیت فکری، با ایجاد انگیزه برای ایده‌های جدید، موفقیت در تجارت بین‌الملل را افزایش می‌دهد. همچنین شایان ذکر است که جهت تخصیص بهینه منابع باید از اختراعاتی حمایت بیشتری صورت بگیرد که توان صادراتی کشورها را بهبود دهد و گرچه افزایش برنامه‌های ثبت اختراع به خودی خود به افزایش صادرات منجر نخواهد شد [۲۳]. از طرفی دیگر بررسی تأثیر حمایت از حقوق مالکیت فکری بر مهاجرت نخبگان از کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته به عنوان یک تحقیق انجام شده است که نتایج حاکی از آن است که رعایت حقوق مالکیت فکری به دلیل ایجاد انگیزه برای متخصصین، محققین، مخترعین و نیز نخبگان در سطح جامعه و همچنین جلوگیری از اختفای یافته‌های فکری و فناوری نقش مهمی در مهاجرت نخبگان به کشورهای توسعه یافته دارای نظام حمایت از حقوق مالکیت فکری قوی، ایفا می‌کند. و بیانگر رابطه منفی حمایت از حقوق مالکیت فکری بر مهاجرت نخبگان در هر دو گروه کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته می‌باشد. با این تفاوت که رابطه فوق در کشورهای در حال توسعه بی‌معنا و در کشورهای توسعه یافته معنادار می‌باشد. و علت این امر به ساختار اقتصادی کشورهای فوق بر می‌گردد. چرا که ساختار اقتصادی کشورهای در حال توسعه عمدتاً منابع و سرمایه‌محور، و ساختار اقتصادی کشورهای توسعه یافته عمدتاً دانش‌محور می‌باشد. بنابراین اهمیت حمایت از حقوق مالکیت فکری (که از ارکان اساسی اقتصاد دانش‌بنیان می‌باشد)

در کشورهای توسعه یافته بیشتر از کشورهای در حال توسعه می‌باشد. در واقع حمایت مؤثر از حقوق مالکیت فکری در کشورهای توسعه یافته، عامل جذبی برای نخبگان از کشورهای کمتر توسعه یافته می‌باشد [۲۴]. از طرفی دیگر، استانداردهای محصولات نیز از اهمیتی ویژه برخوردار است، در این خصوص تحقیقی با عنوان استانداردهای محصولات و چالش‌های حقوق مالکیت فکری انجام شده است و این موضوع مورد بحث قرار گرفته است که از آنجایی که استانداردهای محصولات هم دارای منافع فردی برای تولید و توزیع‌کنندگان محصول و هم دارای منافع عمومی برای مصرف‌کنندگان جامعه است، این فواید اقتصادی بی‌گمان دارای آثار حقوقی نیز می‌باشد و این آثار باعث می‌شود تا مقوله استانداردهای با برخی نهادهای حقوقی از جمله مالکیت فکری رابطه تنگاتنگ داشته و حتی تعارضاتی نیز میان آنها وجود داشته باشد. و چون استانداردهای سه مرحله متفاوت از قبیل: مرحله وضع، مرحله انتشار و مرحله اجرای استاندارد صورت می‌گیرد، لذا در هر مرحله، حقوق مالکیت فکری نقشی متفاوت ایفا می‌کند و طبیعتاً تعارضاتی متفاوت مطرح می‌شود [۲]. تحقیقی با عنوان تدابیر مرزی در حمایت از حقوق مالکیت فکری انجام شده است که نتایج حاکی از آن بوده که در ایران باید برای هماهنگی با معیارهای جهانی، با الگوسازی از موافقت‌نامه تریپس و قانون مدل گمرک جهانی، مسیر توسعه را هموار نمود، در این میان، می‌توان با تدوین استثنائات وارد بر قلمرو تدابیر مرزی که در تعیین چارچوب اجرایی تدابیر مفید است و پیش‌بینی اختیارات جدید برای مقامات گمرکی، در جهت مبارزه با تجاوز به حقوق مالکیت فکری گام برداشت. ضمناً از آنجایی که ایران در قانون ثبت اختراعات مصوب سال ۱۳۸۶، دکترین ملی استیفای حق را پذیرفته و از سویی دیگر، در سال‌های کنونی، سیل واردات موازی کالاها از نقاط مختلف جهان به ایران، افزایش یافته است، از این رو گمرک می‌تواند در برابر واردات موازی به بهترین وجه مداخله نماید و به نظر می‌رسد که کالاهای وارد شده موازی باید در قلمرو نظارت گمرک قرار گیرند و در شمول استثنائات لحاظ نشوند. و از طرفی دیگر با توجه به اینکه ایران، چشم‌انداز توسعه اقتصادی و اجتماعی خود را ترسیم نموده، گمرک ایران باید قادر گردد که به صورت پیشگام، قدرتمند و مبتکر در برابر هجوم کالاهای مجعول، صف‌آرایی نماید و در خدمت اهداف عالی نظام جمهوری اسلامی ایران باشد [۲۵]. در جایی دیگر، تحقیقی با عنوان اثر حکمرانی و حقوق مالکیت فکری بر سرریز دانش در کشورهای در حال توسعه منتخب انجام شده است که مشخص شده است، بهبود شاخص حکمرانی و حقوق مالکیت فکری بر سر ریز دانش کشورهای در حال توسعه منتخب، اثر مثبت و معناداری دارند. و همچنین، براساس نتایج تخمین، متغیرهای تولید ناخالص داخلی سرانه و سرمایه انسانی در کشورهای مورد مطالعه بر سر ریز دانش اثر مستقیم و معنادار بوده و به علاوه، رابطه مثبت و معناداری بین درجه باز بودن اقتصاد و سر ریز دانش (از کانال واردات کالاها) و رابطه منفی و معناداری بین درجه باز بودن

شده، حاکی از آن است که حقوق مالکیت فکری بر ضریب جینی در کشورهای در حال توسعه اثر مثبت و معنی‌دار دارد. مثبت بودن اثر حقوق مالکیت فکری بر شاخص جینی در کشورهای در حال توسعه بدین معنا نیست که نباید به این مؤلفه حیاتی و جدی در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی و حقوقی مالکیت فکری به ویژه در سطح فعالین اقتصاد داخلی توجه نمود، بلکه این موضوع سنگ بنایی است برای ایجاد سرمایه‌گذاری سالم در تحقیقات، علم و فناوری که یک رشته مزایای بلندمدت اقتصادی به دنبال دارد. همچنین براساس نتایج تخمین، متغیرهای تولید ناخالص داخلی سرانه و درجه باز بودن اقتصاد در هر دو گروه کشورهای مورد مطالعه بر شاخص جینی اثر منفی و معنی‌دار دارند [۳۰]. تحقیقی دیگر با عنوان موافقت‌نامه‌های انتخاب دادگاه در دعوی مالکیت فکری، بررسی کنوانسیون لاهه ۲۰۰۵ انجام شده است. و با توجه به اینکه کنوانسیون لاهه راجع به موافقت‌نامه‌های انحصاری انتخاب دادگاه، مهم‌ترین سند بین‌المللی درباره صلاحیت، شناسایی و اجرای آراء در دعوی مدنی و تجاری است، و از طرفی با توجه به خلاء قانون‌گذاری در ایران در زمینه صلاحیت برای رسیدگی به دعوی مالکیت فکری با وصف بین‌المللی، به نظر می‌رسد الحاق ایران به کنوانسیون لاهه ۲۰۰۵ می‌تواند از دو جهت دارای اهمیت باشد، اول آنکه عضویت ایران در کنوانسیون موجب مشارکت بیشتر دادگاه‌های ایران در رسیدگی به دعوی مالکیت فکری خواهد شد. دومین تأثیر مثبت، تسهیل شناسایی و اجرای آرای صادره از سوی دادگاه‌های ایران در دیگر کشورهای عضو کنوانسیون و همچنین شناسایی و اجرای آرای صادره از سوی محاکم خارجی در ایران است [۲۵].

۴-۲-۳- یافته‌ها

سؤال تحقیق: با توجه به قوانین سازمان تجارت جهانی و تریپس، عوامل مؤثری که باعث آسیب کمتر ایران در هنگام ورود به مرحله عضویت قطعی سازمان تجارت جهانی می‌شود، کدامند؟

پاسخ به سؤال تحقیق: در نهایت با توجه به بررسی‌ها و تجزیه و تحلیل صورت گرفته در بخش‌های قبلی تحقیق حاضر، و با استفاده از ترکیب نتایج تحقیقات مرور شده، و ارتباطات بعضی از متغیرها با یکدیگر، و همچنین با اتکاء به نظرات خبرگان دو موضوع سازمان تجارت جهانی و حقوق مالکیت فکری، عوامل مؤثر به صورت دو متغیر اصلی و تعدادی متغیر فرعی دیگر دسته‌بندی می‌گردد:

۴-۲-۳-۱- متغیر حقوق مالکیت فکری (متغیر اصلی اول)

متغیرهای فرعی: الف) عوامل انگیزشی، ب) عوامل ارتباطی (ارتباطات داخلی و بین‌المللی)، ج) قوانین مالکیت فکری، د) عوامل مرتبط با روش‌های انتقال فناوری، ه) عوامل بازاری، و) منافع عمومی، ر) عوامل مرتبط با تعامل حقوق بشر با حقوق مالکیت فکری.

اقتصاد و سر ریز دانش (از کانال سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی) برقرار است. بنابراین، از آنجایی که در این کشورها فعالیت تحقیق و توسعه داخلی بسیار اندک است، ضروری است این کشورها برای کاهش شکاف فناوری با کشورهای توسعه‌یافته، افزایش قدرت رقابت‌پذیری و دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی مستمر و با ثبات، به همراه توجه به فعالیت‌های تحقیق و توسعه داخلی، برای جذب سر ریز دانش خارجی نیز اهمیت ویژه‌ای قائل شوند [۲۶]. البته تأثیر حقوق مالکیت فکری فقط به این موارد ختم نمی‌شود، و می‌تواند بر سلامت انسان‌ها نیز تأثیرگذار باشد، در این خصوص تحقیقی با موضوع چالش‌های حقوق مالکیت فکری در حوزه سلامت صورت گرفته که نتیجه‌گیری به صورت بوده است که با توجه به اینکه حق برخورداری از بهداشت و سلامت، و حق مالکیت بر اثر فکری هر دو از حقوق اساسی و اولیه بشر است، نباید هیچ‌کدام از این دو حق به نفع دیگری از بین برود، بلکه باید تلاش کرد بین این دو تعامل برقرار شود. [۲۷]. تحقیق دیگری با عنوان دکتترین استیفاء حق در نظام حقوق مالکیت فکری انجام و نتیجه‌گیری شده است که با توجه به ظهور حق انحصاری مالکان فکری، حق مالکیت سنتی خریداران با چالش روبرو می‌گردد، از طرفی نیز بحث رقابت آزاد با بحرانی جدی مواجه می‌شود، و در پاسخ به این نیاز مهم حقوق، قاعده‌ای به نام استیفاء حق را پیشنهاد شده تا راهگشای ادامه حیات جامعه باشد، لذا کشورهایی مانند ایران که در آستانه عضویت در سازمان تجارت جهانی هستند، باید با مراقبت کامل و سنجش میزان تعهدات خود در باب دکتترین، تصمیم بگیرند و در هر حال باید توجه کرد که انتخاب این دکتترین در حقوق ملی می‌تواند همان زایش و پویای برجسته‌ای باشد که به همت بصیرت علم حقوق جهت، حرکت پر شتاب به سوی دریای سعادت ملی در نظر گرفته شود [۲۸]. و در این راستا باید از افکار و ایده‌های جدید همه مردم استفاده نمود، به طور نمونه برای محقق شدن این موضوع تحقیقی با عنوان نقش بازار سرمایه در توسعه مالکیت فکری نیز مورد بررسی قرار گرفته و نتیجه این بوده که با توجه به اینکه بازار سرمایه با در اختیار داشتن انواع امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری و وجود منابع انسانی متخصص و خبره، قدرتمندترین ابزار برای نیل به توسعه بازار مالکیت فکری محسوب می‌شود. بورس ایده، بازاری است که بستر این توسعه را فراهم آورده است. برقراری فضای مناسب جهت تبلیغ و ارائه اختراع به بازار هدف به منظور تجاری‌سازی، ایجاد امنیت قابل قبول برای مخترع جهت ارائه اختراعش به بازار، فراهم آوردن قراردادهای استاندارد شده جهت عرضه عمومی اوراق بهادار مبتنی بر دارایی فکری، هم‌چنین قراردادهای استاندارد شده برای خریداری این اوراق، وجود شفافیت، کارایی و رقابت منصفانه برای عرضه و خرید اوراق بهادار مزبور از جمله مزایای متعدد بازار دارایی فکری می‌باشد [۲۹]. البته این حقوق مالکیت فکری، گاهی اوقات اثرات متفاوتی در کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته دارد، در این خصوص تحقیقی که با عنوان تأثیر حقوق مالکیت فکری بر نابرابری درآمد در کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته منتخب انجام

و به مرور توانمندی‌های کشور در این صنایع بالا می‌رود. و حتی اگر بعد از ورود به سازمان تجارت جهانی، کشورهای توسعه‌یافته قصد زیر پا گذاشتن حقوق بشر را داشتند، به‌طور مثال قصد این را داشتند که دارویی را در کشورمان تحریم نمایند، و یا سوء استفاده‌هایی از قبیل استفاده از تکنیک‌های واردات موازی که منجر به گران‌شدن داروهای کمیاب به کشورهای در حال توسعه می‌شود، نمایند. در این مواقع کشورمان آسیب جدی نخواهد دید.

۱-۳-۵ با توجه به بحث صورت گرفته در این مقاله و اینکه تریپس معمولاً به نفع حقوق خصوصی مالکان می‌باشد تا نفع همگانی. و از آنجایی که در این مقاله نیز بحث گردید، این حقوق خصوصی، معمولاً مربوط به اشخاص نیستند و حقوق شرکت‌های بزرگ می‌باشد. لذا قوانین تریپس جای بسی تأمل می‌باشد. و از طرفی نیز چون حقوق مالکیت فکری، حقوق طبیعی نمی‌باشد، و انحصارهایی است که از طرف دولت به صورت مصنوعی کمیابی را به وجود آورده‌اند. لذا در این خصوص باید برای در نظر گرفتن رفاه عمومی بهینه، قوانینی در تریپس گنجانده شود، که در آن اولویت رفاه عمومی نسبت به بقیه مسایل وجود داشته باشد. لذا پیشنهاد می‌شود که کشور ما نیز قبل از ورود به سازمان تجارت جهانی برای اینکه درگیر این نواقص تریپس نشود، تا جایی که می‌شود دانش و فعالیت‌هایش را تجاری و پتنت آنها را نیز ثبت نماید، تا با ورود به سازمان تجارت جهانی در آینده، اجازه ثبت پتنت به شرکت‌های خارجی را ندهد که دچار محدودیت‌های آنها در آینده نگردد. و حتی با در نظر گرفتن حقوق شرکت‌های خصوصی به جای رفاه عمومی، آسیب این موضوع برای ما حداقل مقدار ممکن باشد.

۱-۴-۵ از بازبودن اختراعات و امکان کپی‌برداری از آنها، انجام مهندسی معکوس، واردات فناوری‌های نوین و تبدیل آنها به دانش کاربردی مناسب در کشورمان، با یک برنامه‌ریزی دقیق و پیوسته تا حد نهایت استفاده شود. و قبل از اینکه درگیر تصمیمات محدودکننده کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی شویم، باید زیر ساختارهای کشور از لحاظ توانمندی‌های فناوری و ... با استفاده از واردات فناوری و استفاده بهینه از آنها، قوی‌تر گردد.

۲-۵- پیشنهادات مرتبط با عوامل سازمان تجارت جهانی و اثرات این عوامل بر کشور ایران و پیشنهاداتی برای کاهش اثرات منفی احتمالی آن در زمان قبل از عضویت قطعی در سازمان تجارت جهانی:

۱-۲-۵- چون در تجارت آزاد، کالاها و خدمات بدون محدودیت‌های مالیات و تعرفه دولتی بین و یا درون کشورها انتقال می‌یابد، و دولت‌ها هیچ‌گونه اجباری در خرید و فروش نمی‌کنند، و افراد آزاد هستند به خواست و رضایت خود به تولید بپردازند و بدون هیچ قید و شرطی از لحاظ قیمت و مقدار با هم معامله کنند. لذا شرایط فوق این را می‌طلبد که

۲-۳-۲-۴ متغیر سازمان تجارت جهانی (متغیر اصلی دوم)

متغیرهای فرعی: الف) عوامل زیرساختی، ب) عوامل نظارتی، ج) عوامل مرتبط با چالش‌های داخلی، د) عوامل تقلیدی، ه) عوامل تشویقی، و) عوامل پیش‌اصلاحات، ر) عوامل حقوقی.

۵- بمت و پیشنهادات

در نهایت با توجه به نتایج اخذ شده در مراحل قبل، و استخراج عوامل مؤثر برای ورود مناسب ایران به سازمان تجارت جهانی، در این بخش جهت تقویت این عوامل مؤثر، پیشنهاداتی به تفکیک در دو بعد با عنوان سازمان تجارت جهانی و حقوق مالکیت فکری ارائه می‌گردد:

۱-۵-۱- پیشنهادات مرتبط با عوامل مالکیت فکری و اثرات این عوامل بر کشور ایران و پیشنهاداتی برای کاهش اثرات منفی احتمالی آن در زمان قبل از عضویت قطعی در سازمان تجارت جهانی:

۱-۱-۵- با توجه به اینکه کشور ایران در بعضی از صنایع، از قبیل ناو، بایو ... پیشرفت‌های قابل توجهی داشته است، لذا با پیوستن به سازمان تجارت جهانی، احتمال اینکه جامعه جهانی به این صنایع دسترسی داشته باشد، زیاد است. و این دسترسی و آسیب‌های آن ممکن است در قبایل دسترسی ایران به بعضی از کالاهای کشاورزی، منسوجات و داروهای کمیاب بعضی کشورهای توسعه‌یافته، ناچیز باشد. بنابراین پیشنهاد می‌گردد از الان در بعضی از صنایع که قابلیت پیشرفت بالاتر است، با برنامه‌ریزی‌های دقیق، در آن صنایع در حد جامعه جهانی پیشرفت نمود و با استفاده از کنوانسیون‌های پاریس و ... که ایران عضو می‌باشد، آنها را ثبت جهانی نمود. که بعد از پیوستن به جامعه جهانی، از ثبت آنها توسط کشورهای دیگر جلوگیری گردد. ضمن اینکه این ثبت جهانی باعث ایجاد انگیزه برای پیشرفت‌های آتی نیز در آن صنعت خواهد شد. ضمناً با توجه به اینکه صنعت کشاورزی، صنعت پیش‌ران مناسبی برای صنایع دیگر می‌باشد، پیشنهاد می‌شود از الان با توسعه این صنعت، جلوی سوءاستفاده‌های احتمالی جامعه جهانی گرفته شود. و همچنین درخصوص گیاهان، جهت جلوگیری از مشکلاتی از قبیل ثبت گونه‌های گیاهی با تغییرات ژنتیکی توسط کشورهای توسعه‌یافته، از همین الان بر روی گونه‌های مختلف گیاهان فعالیت‌های تحقیق و توسعه انجام شود، و بعد از موفقیت، آنها ثبت شوند. و درخصوص صنعت دارو نیز با توجه به پروسه بسیار طولانی ۱۲ الی ۱۵ سال از زمان تحقیق تا تولید، لذا مجبوریم سریعاً فازهای اولیه تحقیق و توسعه را شروع نماییم که در زمان‌های آتی احتمال موفقیت امان در این صنعت را بالا ببریم.

۱-۲-۵- آمادگی کشور ایران در قبل از ورود به سازمان تجارت جهانی و قوی نمودن سیستم مالکیت فکری باعث می‌شود که نوآوران بخش‌های مختلف تحریک گردند، و نوآوری‌های بیشتری به خصوص در بعضی از صنایع که امکان کپی‌برداری بالا می‌باشد مانند داروسازی و ... انجام دهند.

و کشورهای توسعه یافته به طور رایگان استفاده گردد و برای نیروهای متخصص خود در ایران یادگیری ایجاد نماید، تا آنها بتوانند از طریق علوم کسب شده توان و ظرفیت جذب خود و سازمان را برای آینده صنعت بالا ببرند. چون هر چقدر توان ظرفیت جذب بیشتر شود، قدرت درک، شناسایی، و دیده بانی فناوری‌های نوین توسط افراد متخصص در صنایع مختلف بالا می‌رود، و آنها می‌توانند در یک زمان کوتاه بهترین و مناسب‌ترین فناوری‌های جهان را برای سازمان خودشان در ایران انتخاب و مراحل دیگر انتقال فناوری را با موفقیت پشت سر بگذارند، و در حقیقت از واردات از بازار خارجی، به صادرات به بازار خارجی برگردند.

۲-۲-۵- پیشنهاد می‌گردد در کشور ایران به نوعی برنامه‌ریزی صورت گیرد که قبل از اینکه مجبور باشیم از این استاندارد جهانی پیروی نماییم، توان نوآوری خود را افزایش دهیم. و در واقع از تقلید^۱ به سوی نوآوری برویم، تا بتوانیم به مرور، مزیت رقابتی برای کشور ایجاد نماییم. یعنی محصولی را که الان وارد می‌نماییم، دائماً بروزرسانی^۲ نماییم، تا در آینده بتوانیم آنرا با نوآوری‌های ایجاد شده در آن به‌عنوان یک محصول ارتقاء یافته و یا جدید به کشورهای دیگر صادر نماییم.

۲-۲-۵- مسیر توسعه فناوری از توسعه اقتصادی می‌گذرد، لذا در کشور ایران باید قبل از هر چیزی توان اقتصادی بالا برود. چون تا توان اقتصادی بالا نرود، حتی توان پرداخت بعضی از رویالتی‌ها نیز در بعضی صنایع وجود نخواهد داشت. لذا باید از این فرصت باز فناوری‌های دیگر کشورهای خارجی استفاده نمود، و با برنامه‌ریزی درست در مسیر رشد اقتصادی و توسعه اقتصادی بتوان به پول بیشتری دست یافت، بدیهی است افزایش پول بیشتر و هزینه نمودن این پول در مسیر تداوم رشد اقتصادی، امکان دستیابی به رشد اقتصادی مداوم و توسعه اقتصادی را فراهم خواهد نمود.

۲-۲-۸- پیشنهاد می‌شود ایران در پروژه‌های برون‌سپاری تحقیق و توسعه کشورهای توسعه یافته شرکت نماید. و از مزیت رقابتی ارزان بودن نیروی کار در کشورمان نسبت به کشورهای توسعه یافته استفاده مفید کند، و برای آنها امور اولیه تحقیق و توسعه را انجام دهد، یقیناً آنها نیز به علت نیروی ارزان در کشورمان، اجازه اینکار را خواهند داد، و به مرور توان تحقیق و توسعه در نیروهای متخصص ایرانی با انجام اینکار بالا خواهد رفت، و مانند کشورهای هند، ایرلند و چین که اینکار را انجام دادند و موفق شدند. لذا در مدت زمان کوتاهی می‌توان به بخشی از دانش ضمنی^۳ آنها دست یابیم.

از همین الان کشور ایران تمامی تعرفه‌ها را با شیب ملایمی کاهش دهد و موانع تجاری را به مرور بردارد. و اجرای این موضوع مستلزم داشتن بنیه قوی اقتصادی می‌باشد، بطوریکه به صورت دایم، کشور بتواند تولید ثروت نماید. و البته راه‌های تولید ثروت زیاد می‌باشد، ولی یکی از این راه‌ها انتقال فناوری می‌باشد. پیشنهاد می‌گردد از الان با استفاده از روش‌های مناسب انتقال فناوری به صورت سرمایه‌گذاری‌های مشترک با کشورهای توسعه یافته، ابتدا به توانمندی‌های تولید و به مرور به توانمندی‌های طراحی رسید، که در نهایت بتوان از مزایای این فناوری‌های کسب شده، مسیر توسعه صنعتی را طی نمود. و از طریق همین توسعه صنعتی، تولید پول و ثروت نمود. از پول برای آماده نمودن تعرفه‌ها و رفع موانع تجاری. و همچنین از ثروت برای آماده‌شدن برای ورود به جامعه جهانی و صادرات به بازار جهانی استفاده گردد.

۲-۲-۵- در کشور ایران موضوع تجارت آزاد رواج یابد، تا تجارت آزاد باعث شود دولت، تحت تأثیر گروه‌های ذینفع قرار نگیرد. و برای انجام اینکار بهتر است از الان، ساز و کارهای مناسبی برای تجارت آزاد فراهم شود، تا به مرور توانمندی‌های اقتصادی، تجاری، مهارتی، فیزیکی و ... افزایش یابد. چون با داشتن این توانمندی‌ها، توانایی جذب و توسعه فناوری‌ها نیز افزایش می‌یابد، و دولت نیز نیازش به گروه‌های ذینفع شرکتی، کمتر می‌شود، و باعث خواهد شد در محیطی سالم‌تر و دور از هرگونه دغدغه، تصمیماتی را در جهت نفع همگانی اتخاذ نمایند.

۲-۲-۳- قبل از عضویت در سازمان تجارت جهانی سعی شود که کلیه مسائل و حقوق بنیادی مدنی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی را که تمامی بشر در هر کشوری باید از آن برخوردار باشد را سرلوحه کشور قرار داد و چنانچه نقضی در اجرای هر کدام از موارد مذکور وجود دارد، با برنامه‌ریزی دقیق، اقدامات اصلاحی را در خصوص آن انجام شود. اجرای همه ۳۰ ماده حقوق بشر به‌طور کامل باعث می‌شود که ارتباط کشورها از طریق قوانین تریپس و سازمان تجارت جهانی به راحتی صورت گیرد و منافع طرفین و به خصوص مردم نیز حفظ گردد.

۲-۲-۴- پیشنهاد می‌شود با توجه به شرایط سازمان تجارت جهانی و اینکه برنده‌ها، قویترها می‌باشند، از الان به فکر افزایش توان خود در کلیه صنایع و یا حداقل در صنایعی که زیرساخت و توان بالاتری وجود دارد، باشیم. و به مرحله‌ای برسیم که حتی اگر جامعه جهانی تصمیم گرفتند که قدرت برتر را انتخاب نمایند، چاره‌ای جز انتخاب کشور ما را نداشته باشند. پیشنهاد می‌شود برای اینکار مانند چین رفتار شود، چین هم‌اکنون طوری خود را به کشورهای توسعه یافته گره زده است که حتی اگر کشورهای توسعه یافته و جامعه جهانی بخواهند چین را تحریم نمایند، نمی‌توانند. چون تحریم چین یعنی تحریم خودشان. زیرا خیلی از منافع خودشان در گرو فعالیت‌های چین می‌باشد.

۲-۲-۵- پیشنهاد می‌شود تا فرصت وجود دارد، و ایران درگیر قوانین سازمان تجارت جهانی و تریپس نشده است، از سر ریزهای فناوری خارجی

1. Immitation
2. Upgrade
3. Know How

۴- پیشنهادات برای پژوهش‌های آتی

پیشنهاد می‌گردد پژوهشگران در صورت امکان بر روی برنامه‌های جزئی‌تر در صنایع مختلف برای آمادگی ورود به سازمان تجارت جهانی تحقیق نمایند. و راهکارهایی جهت داشتن بهترین شرایط ورود ارائه دهند. به‌طور مثال در صنعت خودرو چه کارهایی باید انجام شود که در زمان عضویت به سازمان تجارت جهانی کمترین آسیب‌ها را ببینند. و یا در صنایع دیگر؟!

۷- مراجع

- ۱- تید، جو و سنت، جان. "مدیریت نوآوری: یکپارچه‌سازی تغییرات نوآورانه، بازار و سازمان"، مترجم: محمدرضا آراستی و دیگران، نشر: تهران، رسا، جلد دوم، ۱۳۹۴.
  - ۲- صادقی، محسن. مباحثی از مباحث حقوق اقتصادی: استانداردهای محصولات و چالش‌های حقوق مالکیت فکری، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۵۳، ۱۳۸۸.
  - ۳- باقری، سید کامران و گودرزی، مهدی. بررسی نظام مالکیت فکری ایران، فصلنامه رشد فناوری، ۱۳۸۲.
  - ۴- شیرودی، مرتضی. ایران: تلاشی طولانی برای الحاق به سازمان تجارت جهانی، ۱۳۷۹.
  - ۵- کاتوزیان، ناصر. "دوره مقدماتی حقوق مدنی: اموال و مالکیت"، چاپ هفتم، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۲.
  - ۶- شیلینگ، ملیسا. "مدیریت استراتژیک نوآوری تکنولوژیک"، مترجم: محمد اعرابی و محمد تقی‌زاده مطلق، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۷۸.
  - ۷- صفایی، سیدحسین. "دوره مقدماتی حقوق مدنی"، جلد اول: اشخاص و اموال. چاپ دوم، تهران: نشر میزان، ۱۳۸۲.
  - ۸- شیرودی، مرتضی. ایران: تلاشی طولانی برای الحاق به سازمان تجارت جهانی. پژوهشنامه اقتصادی. ۱۳۸۰.
  - ۹- سیدعلوی، سیدمحمد و مهاجران، بهناز. الزامات آموزش عالی ایران برای پیوستن به سازمان جهانی تجارت. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، دوره ۲۳، شماره ۱، ۱۳۹۶. صص. ۱۶۱-۱۳۷.
  - ۱۰- مرادی، حسن و رضایی، محمدتقی. ساز و کارهای اجرای تعهدات و عواقب نقض آن در سازمان جهانی تجارت، فصلنامه حقوقی، مجله دانشکده حقوق و علوم و سیاسی، دوره ۴۰، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۹. صفحات ۳۳۴-۳۱۷.
  - ۱۱- سپهوند، مهرداد. آزادسازی مالی و چالش‌های بخش بانکی ایران در مسیر الحاق به سازمان تجارت جهانی، تازه‌های اقتصاد، سال هفتم، شماره صد و بیست و پنج.
  - ۱۲- شیروی، عبدالحسین و نظرنژاد، مهدی. آثار حقوقی ایران به سازمان تجارت جهانی بر مقررات ناظر به یارانه‌های کشاورزی، فصلنامه اقتصاد و تجارت نوین، شماره‌های ۱۹ و ۲۰، زمستان ۱۳۸۸. صفحات ۱۷۷-۱۹۷.
  - ۱۳- عزیزنژاد، صمد. تاری، فتح الهه و سید نورانی، محمدرضا. الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی و اثر آن بر واردات کالاهای واسطه‌ای ایران، فصلنامه علمی پژوهشی، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال اول، شماره سوم، تابستان ۱۳۹۰.
  - ۱۴- شیروی، عبدالحسین و جعفری هرندی. تجارت غیرمنصفانه از طریق دامپینگ و شیوه مقاله با آن در سازمان تجارت جهانی، فصلنامه حقوق خصوصی، سال هفتم، شماره هفدهم، پاییز و زمستان ۱۳۸۹، صفحه ۲۹-۵۸.
  - ۱۵- امامی، محمد. الزامات حقوق بشری در سازمان تجارت جهانی، مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، دوره هفتم، شماره اول، بهار ۱۳۹۴.
  - ۱۶- صادقی، محسن و گلپایگانی، ترگس. شناسایی اصول تفسیر تریپس در هیأت حل اختلاف سازمان تجارت جهانی، نشریه مطالعات حقوق تطبیقی، دوره ۵، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۳، صفحات ۱۵۵ تا ۱۷۰.
  - ۱۷- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال و منادی‌زاده، محمدحسین. دیپلماسی هند در قبال سازمان تجارت جهانی، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، سال دهم، شماره ۳۹، پاییز ۱۳۹۶. صص. ۱۴۷-۱۷۶.
  - ۱۸- رضایی، محمدتقی و ایزدی، جت. بررسی ماهیت حقوقی تعهدات سازمان جهانی تجارت، مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، دوره پنجم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۲.
  - ۱۹- حبیبی باغی، محسن. عضویت در سازمان تجارت جهانی و اقتصادهای وابسته به نفت خام، فصلنامه مطالعات اقتصاد انرژی، سال هشتم، شماره ۲۸، بهار ۱۳۹۰، صفحات ۱۷۸-۱۵۳.
  - ۲۰- دقبی اصلی، علیرضا. میرزایی‌نژاد، محمدرضا. و مظهری موسوی، سعیده سادات. تأثیر عضویت در سازمان جهانی تجارت بر عملکرد بیمه‌های زندگی در کشورهای در حال توسعه. فصلنامه علوم اقتصادی، سال سوم، شماره ۱۰، بهار ۱۳۸۹.
  - ۲۱- صادقی حقیقی، دیدخت و رئیس، لیلا. موانع مشارکت کشورهای در حال توسعه در سیستم حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، سال نهم، شماره ۳۴، تابستان ۱۳۹۵.
  - ۲۲- گرشاسی‌نیا، ندا و بدری ویچ، کمرالدین. نقش حقوق مالکیت فکری در نوآوری کشورهای در حال توسعه، فصلنامه تخصصی پارک‌ها و مراکز رشد، سال هشتم، شماره ۳۲، پاییز ۱۳۹۱.
  - ۲۳- شاه‌آبادی، ابوالفضل و رحیمی، فریماه. بررسی تأثیر حقوق مالکیت فکری بر صادرات، فصلنامه تخصصی پارک‌ها و مراکز رشد، سال هشتم، شماره ۳۲، پاییز ۱۳۹۱.
  - ۲۴- شاه‌آبادی، ابوالفضل. سپهر دوست، حمید. و جامه بزرگی، آمنه. تأثیر حمایت از حقوق مالکیت فکری بر مهاجرت نخبگان از کشورهای منتخب در حال توسعه و توسعه‌یافته، فصلنامه علمی و پژوهشی سیاست علم و فناوری، پاییز ۱۳۹۱، سال پنجم، شماره ۱.
  - ۲۵- حبیبی، سعید و شاکری، فرزانه. موافقت‌نامه‌های انتخاب دادگاه در دعاوی مالکیت فکری، بررسی کنوانسیون لاهه ۲۰۰۵. فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، دوره ۴۵، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۴، صفحات ۵۶۲-۵۴۳.
  - ۲۶- شاه‌آبادی، ابوالفضل و ساری گل، سارا. اثر حکمرانی و حقوق مالکیت فکری بر سر ریز دانش در کشورهای در حال توسعه منتخب، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۷۸، بهار ۱۳۹۵، ۱۲۳-۹۳.
  - ۲۷- شیخی، مریم. چالش‌های حقوق مالکیت فکری در حوزه سلامت، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال پنجم، شماره ۲۰، ۱۳۸۵.
  - ۲۸- حبیبی، سعید و شاکری، زهرا. دکترین استیفاء حقو در نظام حقوق مالکیت فکری، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم و سیاسی، دوره ۳۸، شماره ۲. تابستان ۱۳۸۷، صفحات ۱۱۳-۹۷.
  - ۲۹- میرحسینی، سیدحسین و جاویدان داروگر. نقش بازار سرمایه در توسعه مالکیت فکری، ماهنامه علمی تخصصی شباک، سال سوم، شماره یک، فروردین ۱۳۹۶.
  - ۳۰- شاه‌آبادی، ابوالفضل و ساری گل، سارا. تأثیر حقوق مالکیت فکری بر نابرابری در آمد در کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته منتخب، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی کاربردی، سال اول، شماره چهارم، صفحات ۸۲-۶۳.
- 31- Teece, D., "Profiting from technological innovation: implications for integration, collaboration, licensing and public policy", Research Policy, 15, 285-305.1986.
  - 32- Arundel A. et al, "Innovation Strategies of Europe's Largest Firms" (PACE Report), MERIT, Maastricht, University of Limbourg, 1995.
  - 33- The Economist, "The Knowledge monopolies: patent wars", 8 April, 95-9.1996. "A dose of patent medicine", 10 February, 93-4. 2000.
  - 34- The Economist, "Digital rights and wrongs", 17 July, 99-100. 1999.
  - 35- Sahay A. and D. Riley, "The Role of Resource Access, Market Conditions, and the nature of Innovation in the Pursuit of Standards in the New Product Development Process", JOURNAL OF Production Innovation Management, 20, 338-55.2003.
  - 36- Yang D. "Intellectual Property Theories", Ch2, p22. 2008.
  - 37- www.WTO.com.
  - 38- www.WIPO.int.